राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम् (मानितविश्वविद्यालयः) लखनऊपरिसरः

न्यायबिन्दुप्रकरणग्रन्थस्य तृतीयपरिच्छेदः

शास्त्रितृतीयवर्षम्

पञ्चमपत्रम्

बौद्धदर्शनम्

षष्ठः सत्रार्द्धः

प्रेषिका–

डा.कृष्णा कुमारी

अतिथि–प्राध्यापिका

न्यायबिन्दुप्रकरणग्रन्थस्य तृतीयपरिच्छेदसम्बन्धितानि प्रश्नोत्तराणि

1. **न्यायबिन्दुप्रकरणग्रन्थकारः कः?**
उ. आचार्यधर्मकीर्तिः।

2. **सम्यग्ज्ञानं किम्?**
उ. अविसंवादिज्ञानं सम्यग्ज्ञानम्।

3. **न्यायबिन्दुग्रन्थे कति परिच्छेदाः सन्ति? के च ते?**
उ. न्यायबिन्दुग्रन्थे त्रयः परिच्छेदाः सन्ति। ते च– प्रत्यक्षपरिच्छेदः, स्वार्थानुमानपरिच्छेदः, परार्थानुमानपरिच्छेदश्चेति।

4. **प्रत्यक्षस्य विषयः कः?**
उ. स्वलक्षणम्।

5. **स्वलक्षणं कस्य विषयः?**
उ. प्रत्यक्षस्य।

6. **अनुमानस्य विषयः कः?**
उ. अनुमानस्य विषयः सामान्यलक्षणम्।

7. **सामान्यलक्षणं कस्य विषयः?**
उ. अनुमानस्य विषयः।

8. **बौद्धन्यायस्य जनकः कः?**
उ. बौद्धन्यायस्य जनकः आचार्यदिङ्नागः।

9. **अनुमानस्य किं लक्षणम्?**
उ. लिङ्गादर्थदर्शनम्।

10. **अनुमानस्य व्युत्पत्तिः का?**
उ. मीयतेऽर्थोऽनेनेति मानम्। 'अनु' पश्चादर्थे।

11. **अनुमानस्य भेदद्वयं किम्?**
उ. स्वार्थानुमानं परार्थानुमानञ्चेति।

12. **परार्थानुमानस्य लक्षणं लिखत?**
उ. त्रिरूपलिङ्गाख्यानं परार्थमनुमानम्।

13. **प्रमाणशब्दस्य निर्वचनं लिखत।**
उ. प्रमीयतेऽर्थोऽनेनेति प्रमाणम्।

14. **परार्थानुमानस्य भेदद्वयं लिखत।**
उ. साधर्म्यवद्वैधर्म्यवच्चेति।

15. **तृतीयपरिच्छेदस्य कः प्रतिपाद्यविषयः?**

उ. परार्थानुमानम्।

16. प्रत्यक्षं कतिविधम्?

उ. चतुर्विधं प्रत्यक्षम्।

17. 'परार्थानुमानं ज्ञानात्मकं' कथनमिदं सत्यमसत्यं वा?

उ. असत्यम्।

18. 'बौद्धनैयायिकाः प्रमाणविषये व्यवस्थावादिनः' कथनमिदं सत्यमसत्यं वा?

उ. सत्यम्।

19. 'नित्यो शब्दः' इति बौद्धनैयायिकाः स्वीकुर्वन्ति न वा?

उ. न स्वीकुर्वन्ति।

20. बौद्धनैयायिकाः स्वसंवेदनं स्वीकुर्वन्ति न वा?

उ. स्वीकुर्वन्ति।

21. प्रमाणवार्तिकस्य रचनाकारः दिङ्नागो धर्मकीर्तिः वा?

उ. धर्मकीर्तिः।

22. सौगतनैयायिका: कति प्रमाणानि स्वीकुर्वन्ति?

उ. सौगतनैयायिकाः प्रमाणद्वयं स्वीकुर्वन्ति।

23. संशयस्य अविसंवादकत्वं भवति वा न?

उ. न।

24. साधनाभास: क:?

उ. त्रिरूपलिङ्गाख्यानं परार्थानुममित्युक्तम्। तत्र त्रयाणां रूपाणामेकस्यापि रूपस्यानुक्तौ साधनाभासः।

25. नैयायिका: कति प्रमाणानि स्वीकुर्वन्ति?

उ. नैयायिकाः चत्वारि प्रमाणानि स्वीकुर्वन्ति। (प्रत्यक्षमनुमानमुपमानं शाब्दं चेति)

26. पदार्थानां द्विविधः विरोधः लिखत।

उ. 1. अविकलकारणस्य भवतोऽन्यभावेऽभावाद् विरोधगतिः।
2. परस्परपरिहारस्थितलक्षणतया वा भावाभाववत्।

27. 'अग्निरत्र धूमात्' इत्यनुमाने क: साध्य:, क: पक्ष: किं च लिङ्गम्?

उ. अग्निः साध्यः, अत्र पक्षः, धूमात् लिङ्गमिति।

28. जात्युत्तराणि कानि?

उ. अभूतदोषोद्भावनानि जात्युत्तराणीति।

29. 'तद् द्विविधं प्रयोग भेदात्' इत्यत्र 'तत्' इत्यस्य पदस्य कोऽर्थः?

उ. परार्थानुमानमित्यर्थः।

30. 'वृक्षोऽयं शिंशपात्वात्' इत्यनुमाने कः साध्यः, कः पक्षः किं च लिङ्गम्?

उ. वृक्षः साध्यः, अयं पक्षः, शिंशपात्वात् लिङ्गमिति।

31. कति रूपहेतुरुक्तः?

उ. त्रिरूपहेतुरुक्तः।

32. कार्यहेतोः प्रयोगस्य उदाहरणमेकं लिखत।

उ. वह्निरत्र धूमात्।

33. कति पक्षाभासाः? के च ते?

उ. चत्वारः पक्षाभासाः। ते च– प्रत्यक्षम्, अनुमानम्, प्रतीतिः, स्ववचनञ्चेति।

34. किं नाम दूषणम्?

उ. दूषणा न्यूनताद्युक्तिः।

35. के जातयः?

उ. दूषणाभासास्तु जातयः।

36. मेयद्वयं किम् ?

उ. स्वलक्षणं सामान्यलक्षणं चेति।

37. स्वभावहेतोः प्रयोगस्य उदाहरणमेकं लिखत।

उ. वृक्षोऽयं शिंशपात्वात्।

38. 'बौद्धनैयायिकाः प्रमाणविषये सम्प्लववादिनः' कथनमिदं सत्यमसत्यं वा?

उ. असत्यम्।

39. सपक्षः कः?

उ. समानो पक्षः सपक्षः।

40. 'शब्दात्मकं परार्थानुमानम्' कथनमिदं सत्यमसत्यं वा?

उ. सत्यम्।

41. प्रमाणसमुच्चयस्य रचनाकारः दिङ्नागो धर्मकीर्तिः वा ।

उ. आचार्यः दिङ्नागः।

42. साध्यसाधनयोः भेदे कः हेतुः भवति?

43. साधनम्।

44. ....तद् व्युत्पाद्यते। इति सूत्रं पूरणीयम्।

उ. सम्यग्ज्ञानपूर्विका सर्वपुरुषार्थसिद्धिरिति तद् व्यत्पाद्यते।

45. साधर्म्यस्य निर्वचनं किम्?

उ. समानो धर्मोऽस्य सोऽयं सधर्मा। तस्य भावः साधर्म्यम्।

46. वैधर्म्यस्य व्युत्पत्तिः का?

उ. विसदृशो धर्मोऽस्य विधर्मा। विधर्मणो भावो वैधर्म्यम्।

47. साधर्म्यस्य लक्षणं किम्?

उ. दृष्टान्तधर्मिणा सह साध्यधर्मिणः सादृश्यं हेतुकृतं साधर्म्यमुच्यते।

48. **वैधर्म्यस्य लक्षणं किम्?**

उ. दृष्टान्तधर्मिणा सह साध्यधर्मिणः असादृश्यं च हेतुकृतं वैधर्म्यमुच्यते।

49. सन्दिग्धं किम्?

उ. सर्वज्ञ वीतरागयोर्विप्रकर्षाद् वचनादेस्तत्र सत्त्वम् असत्त्वं वा सन्धिग्धम्।

50. साध्यं किम्?

उ. इष्ट इति यत्रार्थ विवादेन साधनमुपन्यस्तं तस्य सिद्धिमिच्छता सोऽनुक्तोऽपि वचनेन साध्यः।